

Драган Хамовић

Институт за књижевност и уметност, Београд
hamovicdragan@gmail.com

АЛЕКСА ШАНТИЋ И НОВО ОСЕЋАЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Сажетак: Примери из родољубиве и социјалне лирике Алексе Шантића доводе се у везу с новим искуством родољубља, које објашњава Јован Скерлић, али и с проблемом модерности базиране на народним изворима, којим се бави Димитрије Митриновић, као и са типолошки сродним поетичким цртама руске поезије с почетка 20. века. Од ликова херцеговачких тежак Шантић обликује монументалне симболичке фигуре „националне снаге“ поцрпене из родне земље, а у односу према завичајном тлу песник доспева до развијеног индивидуалног доживљаја колективног наслеђа с којим је појединац дубински везан.

Кључне речи: заједница, патриотска лирика, социјална лирика, патријархална култура, нови национализам, руски и српски симболизам, архетип земље.

У писму упућеном критичару Марку Цару, 1904. године, можемо прочитати следеће сведочење Алексе Шантића:

Твоје ме писмо нашло, ево у Невесињу, гдје се бавим има већ три седмице. У овом лијепом српском крају, гдје су ми увијек почивале жеље, угодно се осјећам. Народ је красан, разборит и поштен, пун светијех идеала, пун вјере у будућност и пун устрајности, поткрај свих невоља и злих година које га глађу море! Откако сам боље упознао овај поштени

искрени српски народ, ја сам се утјешо и вјерујем
још у васкрс домовине (Шантић 1972б: 105).

Као једно од одређења Шантићевог доприноса
„обнови родољубиве поезије“ Јован Скерлић, чети-
ри године доцније, наводи „патриотизам на реалном
основу“ и то што песник не воли апстракције него
„живе људе, сељака“ (Скерлић 1908: 831). Друкчији
нагласак оваквоме, у основи неспорном увиду, даје
Перо Слијепчевић када иронично примећује:

А Шантић уопште највише воли сељаке. Да ли је
то ради тога што их мало познаје то не можемо рећи
али да их мало познаје то морамо рећи (Слијепчевић
2013а: 247).

Кад кажемо да је Шантић песник патријархалне
културе, ваља имати на уму да је унутар патријар-
халне заједнице већ било дошло до сталешког рас-
лојавања и да Шантић, као изданак мостарске чар-
шије, предачко село тек накнадно упознаје, прила-
зи му као пројектованој предањској вредности што
више није доминанта нити његовог искуства нити
ужег окружења. Он томе свету, значи, не припада,
него га посматра са социјалне удаљености варошког
сина, али му прилази – како вели Слијепчевић – са
„носталгијом сељака“ и продубљеним осећањем
плебејског порекла. У тексту у *Босанској вили*, из
исте године из које је и Скерлићева „Обнова родољубиве
поезије“, Димитрије Митриновић оцењује да
већина тадашњих српских писаца „нису умјетници
него етнографи посебне врсте“ (Митриновић 1908:
19), чији је највиши домет приказ „нечег локалног“.
Он даље даје виђење неопходног стицаја народног
и модерног у књижевности, важног за разумевање
средишњег Шантићевог лирског тока:

И сваки књижевни производ, био он ма какав, кад
је искрен, уједно је и народни. Отуда је и свака струја
у умјетничком раду народна онда кад има своју по-
лазну тачку у души самог народа и времена кад је
постала. [...] Данас је модеран онај ко осјећа сав овај
хаос кључања и врења најпротивнијих и најпарадок-

салнијих назора и система, сву ону нервозну, уздрхталу, несређену и неодређену атмосферу наше прелазне и, можда, изванредно значајне епохе (Исто: 20).

Након две године, опет на страницама *Босанске виле*, Митриновић истиче да „лијепу средину између артистичке и патриотске тенденције погађао је чешће г. Шантић, који је дао низ доста лијепих патриотских пјесама, које нису патриотске тираде или мучна хипертрофија србовања у стиховима“ (Митриновић 1910: 20) – а тај вредносни суд постаје рељефнији у фону ранијег опажања о уметности са „полазном тачком у души народа“ и модерности као актуелном осећању „хаоса кључања и врења“. Такав узаврели садржај, пароксистички наглашен, читамо у, на пример, Шантићевом ненасловљеном једанаестерачком сонету, датованом анексионе 1908. године: „Обешчашћено и кукавно доба, / Епохо мрља и ругобе трајне, / У дубокијем тамницама гроба, / Гдје леже сунца и истине сјајне, // У твоме мору блата разум грца, / И нигдје копна ни обала тврди’!“ Наспрам таквог доба, код Шантића се помаљају и обликују узорни ликови из свога „упознатог“ народа, као реална оваплоћења трпљеничких и отпорних народних сила.

Епохални хаос кључања и врења, вели Митриновић, а Милош Видаковић у „Лудој песми“ (1913), рецимо, лирски поглед преусмерава на наследну тамну динамику унутар појединства:

Нека је благословен тај благородно-зликовачки разбуђени дедовски део у нашој души, који, волећи неред, пркоси свим робијама и конопцима и жели ослобођење заробљених, крваво и мучно дело (Видаковић 1971: 101–102).

Када новом, предано подржаном књижевном нараштају приписује „култ националне енергије и акције“, Скерлић потенцира свесни, али уједно и синергетски нагонски чинилац:

Нови национализам је у ствари животни нагон једне за живот способне расе, [...] високо осећање

солидарности која у једну складну целину сједињује све нараштаје и све делове (Скерлић 1913: 221–222).

Мимо свесно усмерене енергије, аутори новог нараштаја потенцирају тај унутрашњи „хаос кључања и врења“, у значењу блиском Јунговој верзији појма *либидо*, што је с првобитног Фројдовога сексуалног значења у то доба преозначен као природна снага, добра и зла у исти мах. У бечком часопису *Зора* (1910) Перо Слијепчевић се залаже за „принципијелну“ базу модерности „у народној традицији, и у хоризонталном, у нашој народној психологији и темпераменту“ (Слијепчевић 2013б: 43).

Са описане подлоге ваља приступити и разматрању Шантићеве поезије, пре свега оне обележене тематиком народног колектива. Патриотска и социјална лирика обично се узимају као јединствена Шантићева лирска скупина. По речима Драгише Живковића, „овде се код Шантића не види разлика; његов саплеменик је радник, мајстор, човек од посла и од зноја. [...] А симбол таквог радника је *шежак* на посној земљи“ (Живковић 2015: 191). И сам Скерлић, када уводи политички термин *национализам* да објасни ову књижевну појаву, уклања му значење „политичког правца“. Излажући Гијова схватања уметности, чија је мисао положена у његове теоријске темеље, Скерлић напомиње да „естетика тежи ка заједници осећања и осећаја“ и да су уметности „различити начини да се кондензује појединачна емоција, да се пренесе на друге, да се начини социјалном“ (Скерлић 1956: 260). Дубинска социјалност естетског чина битна је одредница до које држи не само Скерлић, него и проавангардни, револуционарни Митриновић, као и читава активистичка струја надолазеће модерне књижевности.

Да ли Шантића, у првој деценији двадесетог века, са Дучићем, што чини свесни отклон од „гомила што нагле“, или са индивидуалистом Ракићем, што пружа „свесну љубав“ мајци отаџбини, повезују само сонетни и други облици у два усавршена си-

лабичко-тонска метра? Да ли је читање Шантића у родољубивом или, доцније идеолошки привилегованом, социјалном кључу, односно у оквирима школски издељених лирских врста, исцрпљује друга могућа читања, она што би песника дубље и непобитније увела у модернизаторски простор српског парнасосимболизма? Још 1909. Аница Савић „Вече на шкољу“ доводи у близину Верлена (Савић-Ребац 1909: 68), али поглед на француску страну не даје сувише потврдан одговор. Поглед на словенски Исток, опет, помаже да изиђемо из устаљених граница тумачења. У компаративном разматрању одлика руског и српског симболизма Милосава Стојнић (премда се Шантићем у раду не бави) указује на моменте посредством којих је могућно Шантићев изврсни родољубиво / социјални лирски корпус сагледати у светлу тада савремених токова једне рођачке културе и књижевности.

Наиме, наша ауторка подсећа да је „насупротив осећању човекове уклетости којима је обележена поезија европских симболиста, у поезији руских симболиста [...] развијено схватање да је уметност један облик религије, уметник њен свештенослужитељ“ (Стојнић 1985: 675). Како ово темељно становиште руских симболиста, које није морало ни бити Шантићу познато, не препознати у песми „Музи“, датованој мучно подстицајне и лирски продуктивне 1908. године. Песник је свештенослужитељ свога народа, песма је и молитва и причешће и пратилац до жртвеног места: „Горе нам плачу... Јауци су чести... / Устај и црну одежду обуци; / Свијетли путир понеси у руци / И крепком вјером мој народ причести! // Молитвом топлим гњев бога укроти, / И тражи милост напаћеној груди; / С мученим робљем мученица буди / И с њиме ступај крсту и Голготи!“

С првом је одликом у вези и преовлађујуће становиште руских симболиста „да је уметност не само естетички него чак пре свега етички чин“ (Исто: 676). Код Шантића етичност, не једино борбе и по-

буне него и делања уопште, прожима средишњицу његове лирике, па се тако у поенти сонета „Моји очеви“ (1912) предачке фигуре појављују „као бунтовници свети / Са душом олуја што хрли и лети, / И крилима златне распаљује луче“. У спреси с претходним – што је са Шантићевим случајем најупоредивије – Милосава Стојнић наводи запажање да „у поезији руских симболиста од почетка XX века готово доминира [...] социјална и родољубива тематика и проблеми свакодневице: пропадање села, [...] савремени тренутак руске историје под теретом прошлости“ (Исто: 676). Као и Шантић у песми „Хајдемо, Музо“, руски симболисти већином одбацују индивидуализам уколико је без чвршће релације с припадајућим народом. „Следствено томе“, напомиње ауторка, „руски симболисти предлажу и промену назива симболистичкога правца у уметности у ’реалистички симболизам’, ’неореализам’“ (Исто: 677). Тако се онај, у критици радо истицани, реализам, миметичност Шантићевих сељачких лирских ликова, суптилно преводи на вишу раван значења.

Посебно испитивање могло би решити питање да ли је реч само о типолошкој сродности или о непосредном утицају руских песника, што за предмет нашег бављења није одвише важно. У таквом неком истраживању пажњу може привући књига изашла у Мостару 1900. године, *Песнички зборник* „угледних производа српског, хрватског и страног песништва“, чији је састављач Јован Максимовић, иначе преводилац руске књижевности. Према оцени приређивача Шантићевих Изабраних дјела, „зборник је учинио снажан утисак на тадашње српске пјеснике и пјеснички подмладак“ (Шантић 1972б: 279). Међу руским ауторима заступљеним у Максимовићевом зборнику, налазимо по један преведени рад Димитрија Мерешковског и Владимира Соловјева, представника првог таласа руског симболизма – али за њихове текстове не можемо рећи да су утицали на овде изабрани Шантићев круг песама. У назначеном мистичко-симболичком лирском обликовању

отаџбинске земље и тежачких фигура као носилаца њене исконске снаге, можемо указати на Максимовићев прозни превод песме Фјодора Тјутчева, под насловом „Отаџбина руског народа“, у којој распознајемо стицај тематских елемената особених и за Шантићеве песме. Наводимо овај превод у целини:

Та бедна сеоца, та оскудна природа – о рођена земљо дуготрпљивости, о земљо рускога народа!
Неће појмити и неће оценити горди страни поглед шта се крије и тајно сија из смирене наготе твоје.
Оборен крсним теретом, сву те је, рођена моја земљо, у ропском виду обишао Цар Небесни, благосиљајући те (Максимовић 1900: 133).

Не само Тјутчевљева похвала оскудици и трпљивости, прожета хришћанским знамењем, него и лик Цара Небесног који „у ропском виду“ походи и благосиља такву земљу, елементи су упоредиви са Шантићевим лирским поступком сакрализације сопствене земље „убоге и голе“. Исто тако, Шантић на више места прибегава сликама теофаније, уводећи у херцеговачки предео животворну фигуру Христа. Тјутчева, аутора песме о несазнајној Русији која се прима вером а не умом, руски симболисти откривали су као једног од „најзначајнијих претеча“ (вид. Сибиновић 1995: 108). На истом трагу, још даље у унутарњем развоју, с позиција доста блиских Шантићевим, наступа и млађи савременик Николај Гумиљов, полемични наследник руских симболиста, кад у својој побуни једначи етику и естетику, афирмише „мушки чврст и јасан поглед на живот“ и култ мушке снаге, индивидуализам што „у свом највишем напону гради друштвени живот“ (Сибиновић 1995: 160).

Као и преци, преминули очеви, и друге етички повлашћене фигуре у Шантићевим лирским описима задобијају енормни, симболички раст. Ово је и уочено у критици, али узгред и често редуковано на план социјалне симболизације. Као Мештровић у скулптури, тако и Шантић, махом у сонетима, об-

ликује грандиозне ликове-симболе од људских појава у своме окружењу. У сонету „Ковач“ (1905) насловни јунак бива именован као „символ снаге недоступне“, отеловљење оне затомљене националне енергије коју помиње и Скерлић и његови младобосански следбеници на пољу ослободилачке акције: „Под ударом снажним лете искре крупне / Ко да се метеор расипа у ноћи, / И он, с тешким маљем, у овој самоћи, / Изгледа ко символ снаге недоступне. / Труди су га часни створили у челик – / О како је зоран! О, како је велик, / И сјајан ко вече на врсима јела!“ У сонету „Пред колибама“ (1908), лик тежака такође доспева до титанске величине: „Теби што вијек свој обливаш знојем / И као титан замахујеш красном.“ У „Прољетним терцинама“ (1911): „Мотика туче, и у голе прси / Сухог тежака душа неба вије, / И зној му купи... Одјекују врси.“ Сличан се приказ понавља и у позној песми „Тежак“ (1918): „Змахујем. Свуда купина се сплела / Па ми земљу крије.“ У „Сијачи“ (1911) насловни јунаци такође, сејући, расту и подижу се у вертикалу захваћену епифанијом.

Замах „красном“, тј. крампом што лакше пробија каменито тло – којим започиње песма „Моји очеви“ – можемо означити као типичну симболичку сцену централног круга Шантићевих песама. Дискурзивни опис, аналоган овоме лирски опредмећеном, читамо код Митриновића, у „Естетичким контемплацијама“ (2013), где се естетска и друштвена акција међусобно подупиру и оснажују:

Напред се мора, јер је безмерна воља живота у нама што нас гони, вечна воља, као воља створитељева јака; а има доброг разлога за живљење, није без благе сврхе сва грдоба коју нам род подноси од кад га је немоћног и победничког на земљи (Митриновић 1913: 285).

Шантић, значи, у фигурама тежака што замахују тешким оруђем твори нов херојски национални симбол, робустан и реалан, који можемо упореди-

ти с Мештровићевим скулптурама (слављеним од Скерлића и Митриновића). Битна је ипак разлика, и то у томе што пројектант неоствареног „видовданског храма“ обрађује поглавито ликове из класичног епског предања. У реченом смеру Шантића тумачи Исидора Секулић, у својој импресији из 1918. године, у *Књижевном Јују*. Ни помена о социјалној димензији, говор песама о тежацима доживљен је у метафизичким размерама:

Шантић је певач човека са највећим немиром на свету. А тај је човек тежак. [...] Да тежакова душа, као и његово поље, не зна тачку мира. Све је у њој промена, растење од данас до сутра, чежња сазревања, и највећи немир баш у време жетве (Секулић 1918: 373).

Ни помена о етнографији Херцеговине и локалности ликова – све је уопштено, симболично, свеважеће значење. Миметички опис, детаљан али селективан, подређен је поступку симболизације.

Као пример песме у којој се опис задржава на полазном и довољном реализму може послужити позни сонет „Ручак“ (1918). Овде наилазимо на подробен опис лика „згуреног хамала“, носача у часу када скрушено обедује оскудни оброк. Ништа у опису не сугерише било какав епифанијски излаз или узлет, лик остаје нехероизован, недивинизован – али је лирски сагледан са емпатијом, људски солидарно. Ово јесте социјална песма, реалистичког поступка, као и социјално декларативне „Хљеб“ или „Рибари“ (1906), док неке друге, с народним ликовима од „снаге недоступне“ и „великијех дјела“, сугеришу садржај виши и обухватнији. „Угљари“ (1912), на пример, излазе из чисте мимезе већ уводном сликом: „Све један по један, уморан и бедан, / Излазе из гротла, у прљавој раси, / Што су за њих дуги у подземљу часи / Откали од праха угља.“ Након ове слике, маркиране хтонском језом, опис се ипак враћа у дескрипцију имажистички, или пак акмеистички прецизну и конкретну.

У есеју о пријатељу Шантићу, Јован Дучић пише да „патриотска песма пева љубав за тло, која је уопште најдубља и најмрачнија човекова љубав на свету“ (Дучић 1989: 167). У тексту „Обнова родољубиве поезије“ Скерлић сличним речима карактерише не Шантићеву, него поезију младог Вељка Петровића, који се, по речима критичара, „осећа моћно везан за своју земљу, као биљка свим кореном и жилицама својим“ (Скерлић 1908: 832). Скерлић онда поентира високим судом о песнику „Српске земље“ и „Новог Антеја“:

И никада у нашој поезији није боље и лепше изражена она тајанствена веза која постоји између човека и земље из које је изникао, она чудотворна и исцелитељска моћ „рођене груди“ на децу њену (Исто: 833).

Ипак, родољубиви тематски круг и код Шантића је исказиван кроз поменућу мрачну везу појединца с родним тлом. Антејски аспект овде је у корелацији са пређашњим фигурама, носиоцима народне снаге. Исидора Секулић га таквим вишекратно одређује, али с мистичном а не родољубивом ауром: „Извор његовој поезији је тле које газимо“ (Секулић 1918: 373), „Песник тежака и земље“, „Топли родољуб на штурој њиви нашој“ (Исто: 374). Од ране песме „Голом стијењу“ (1891), посредством романтичарског топоса *стијења* као знамена постојаности оскудне епске земље, тематизован је овај лични однос: „Али ништа, стијење мило, / Срце није присвојило / Млађано ми – као ти; / Ништа душу моју тако, / Плаховито, силно, јако, / бујно, снажно врело, жарко, / Са љубављу не напи.“ У песми „Ја не могу овдје“ (1902, Женева), у паралели између слободног и великог европског света и националног гла, завичајни комплекс уведен је сасвим декларативно: „Моја душа воли овај крај слободе, / Ову земљу људи, једнакости, права. / Ал’ тамо, врх кршâ гдје облаци броде, / Тамо, с голих брда гдје мирише трава, / Тамо, гдје су моји другови и браћа, / Тамо, роду своме душа ми се

враћа.“ Варијацију ове песме налазимо и у песми „На повратку“ (1910), у којој се лирски глас препушта сиренском зову даљине. Раскидање „светих уза“ сматра својом издајом, због које родну земљу моли за опроштај („Оставих тебе, презрех твоје сузе, / И со и хљеб твој, топла груди моја, / И дрско свете све раскидах узе. // [...] На топла њедра, да одморим кости / И биљем видам убод оштре драче, / Прими ме, родна земљо, и опрости!“).

У песми „Елегија“ (1903) симболичку жижу завичаја представља река што спаја раздобља и поколења: „Твој је шумор пјесма коју галеб лаки / На сребрна крила дочекује зором; / За њу знаде дрвље, лист и камен сваки, / Њу ти чује облак и небо над гором. // Ја у њојзи слушам повијест из данâ / Кад син земље ове није прахом био.“ Слично Дучићевим прозачним отеловљењима женског начела, симболистичкој „Вечној женствености“, завичајна река добија оличење у златокосој и плавоокој нежној силуети „мога рода тужне елегије“. Неразлучивост појединца, саме његове телесности, од родне земље, везаност најпре традицијски подразумевана па онда из несвести освешћивана, Шантић доводи у близину предсвесног доживљаја земље као, према Рикеру, „митског имена телесног усидрења у свету“. У епохи загледаној у унутрашње сфере појединства које ствара, увиђа се и тај мрачни удео којег се не можемо без последица одрећи, него га приводимо свести и вољи што нас покреће у живот и акцију.

Као што је хероизовани тежак-знак „убоги друг дубрава и врела“, скопчан са земљом коју обрађује за свој опстанак и неумитни повратак праха праху, тако се и лирски глас идентификује с муњом опаљеним дрветом, у песми „Часови“ (1908), или, директније, с бором у песми „О боре стари“ (1911). Дрво је посредник између земље и неба, корења и грана што се пружају према своду, дрво је сведок свих тамних сила и удара подземних и надземних, „невидовних снага“ што продиру кроз камен и

земљу: „И у мојој крви / Овај грдни повор ја ћутим гдје врви, / И од мога жића све остаје мање.“ Идући ка финалу, повратак земље земљи, поновно митско сједињење са родитељком указује се као прећутни и нагонски жељени исход, лирски глас постаје „само црне земље шака“. У борбеније интонираним терцинама песме „О боре стари“ у фокусу се налазе жиле јаког корена. За разлику од Дучићевог „Бора“ (1918), безименог „страшног грмена“ у којем хучи горско врело и ноћу звездама преноси „горке самоће ове земље“, Шантићев бор из земље не црпе осаму него снагу: „О боре, упи’ своје јаке жиле / У ову земљу пуну црне драче... / У њој су снаге, у њој твоје силе. // У њој је лијек за срце што плаче, / У њој се врела наше крви лију, – / У ту крв свету упи’ јаке жиле / У ову земљу пуну црне драче...“ Ако је у периоду авангарде представа Мајке Земље изронила на очевидну површину, у борбеној генерацији опседнутој спојем „националног тла и модерности“, а пре свега ослобођењем од статуса хабзбуршке колоније, тај архетип био је на дохвату, показујући се у свој својој динамици и двострукости, био стваралачки проживљен, лирски посредован. Поистовећење лирског гласа с оронулим домом други је смер Шантићевог дијалога с изворима наслеђа културе у себи самом и припадности трансцендентној заједници живих и мртвих, повезаних песничким нитима и заједничким глом у којем су описали животни круг, као синови и кћери земље. Рационално суспрегнути Ракић, у песми „Силно задовољство“ (Песме, 1903), такође долази до представе о учешћу многих поколења, „струјању крви разних“ у индивидуалној свести и животном покрету.

Поводом Мештровића Митриновић пише о потиску из колективних дубина у чину самооткривајућег индивидуалног израза, а индивидуализам је прва разликовна ознака уметности новог раздобља:

Стварање неодољиво, које продира из дубина не-свијести, из онога тајанственога чвора гдје је спој

индивидуалне душе једног умјетника и колективне душе, Gesamtgeist-a једнога народа (Митриновић 1911: 147).

Изразећи из романтичарске парадигме, у дослуху с појавама што су обликовале разне варијетете симболизма, Шантић је развио управо описано јединство појединачног и колективног у изразу „прелазне епохе“ кључања и врења, и то особито за неослобођени део српског народа. Отуда се његова социјалност и родољубиви исказ – макар у оним неретким примерима што чине очите искорак ка новој поетици – не исцрпљује у границама које је романтизам поставио, него сведочи о дубоком дослуху с унутрашњим, непосредованим наслеђем, блиском искуствима руских симболиста, којима је, као и Шантићу, била подстицајна „родна анархична стихија“ (Александар Блок). У том склопу Шантићеве песме издваја Скерлић, идеолог националне акције, као и књижевни прваци Младе Босне, несклони анахронизмима а отворени за нове приступе, засноване у духовном контексту модерне а радикално изражене у авангарди, после рата. Ново осећање заједнице у модерно доба индивидуализма померено је унутар наслојеног и социјално сензибилног појединца, отварајући се према архетипској сфери у којој се живо срећемо с предашћом, али и савременицима. О таквим развојним поетичким искорацима сведоче неке од најпризнатијих песама Алексе Шантића, досад читаних махом као социјалне и родољубиве.

Извори

- Видаковић 1971: Милош Видаковић, Сабрана дела. Прир. Предраг Палавестра, Сарајево: Свјетлост.
- Шантић 1972а: Алекса Шантић, Изабрана дјела, књ. 1. Сарајево: Свјетлост.
- Шантић 1972б: Алекса Шантић, Изабрана дјела, књ. 5, Сарајево: Свјетлост.

Литература

- Дучић 1989: Јован Дучић, *Моји сајушници*, Београд – Сарајево: БИГЗ – Просвета – Свјетлост.
- Живковић 2015: Драгиша Живковић, „Поезија Алексе Шантића – данас“, поговор у: *Алекса Шантић, Песме*, Сремски Карловци: Каирос.
- Максимовић 1900: Јован Максимовић, *Песнички зборник*, Мостар: Издавачка књижарница Пахера и Кисића.
- Митриновић 1908: Димитрије Митриновић, „Национално тло и модерност“, *Босанска вила* (Сарајево), год. XXIII, бр. 19, 10. јул.
- Митриновић 1910: Димитрије Митриновић, „За наш књижевни рад“, *Босанска вила* (Сарајево), год. XXV, бр. 1–2, 15. јануар.
- Митриновић 1911: Димитрије Митриновић, „Мештровић“, *Босанска вила* (Сарајево), год. XXVI, бр. 10, 31. мај.
- Митриновић 1913: Димитрије Митриновић, „Естетичке контемплације“, *Босанска вила* (Сарајево), год. XXVIII, бр. 20, 30. октобар.
- Палавестра 1965: Предраг Палавестра, *Књижевности Младе Босне I–II*, Сарајево: Свјетлост.
- Савић-Ребац 1908: Аница Савић-Ребац, „Алекса Шантић. Пјесме. Мостар 1908“, *Лешојис Машице српске* (Нови Сад), год. LXXXII, књ. 255.
- Секулић 1918: Исидора Секулић, „Алекса Шантић“, *Књижевни Јуџ* (Загреб), год. 1, бр. 22–24.

- Сибиновић 1995: Миодраг Сибиновић, *Руски џесници ог барока до авангарде*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Скерлић 1908: Јован Скерлић, „Обнова родољубиве поезије“, *Српски књижевни гласник* (Београд), књ. 21, св. 11, новембар.
- Скерлић 1913: Јован Скерлић, „Нови омладински листови и наш нови нараштај“, *Српски књижевни гласник* (Београд), књ. 30, св. 3, март.
- Скерлић 1956: Јован Скерлић, „Гијо“, *Писци и књије IV*. Из страних књижевности, Београд: Просвета.
- Слијепчевић 2013а: Перо Слијепчевић, „А. Шантић“, *Огледи о српској књижевности*, Сабрана дела, књ. 3, Бања Лука – Београд: Академија наука и умјетности Републике Српске – Свет књиге.
- Слијепчевић 2013б: Перо Слијепчевић, „Модерна и ми“, *Књижевно-критички радови*, Сабрана дела, књ. 4, Бања Лука – Београд: Академија наука и умјетности Републике Српске – Свет књиге.
- Стојнић 1985: Милосава Стојнић, „Подударности и сличности руског и српског симболизма“, у: *Српски симболизам: тийолошка проучавања*. Уред. Предраг Палавестра, Београд: САНУ.

Dragan Hamović

ALEKSA ŠANTIĆ AND A NEW
FEELING OF COMMUNITY

Summary

The examples from Aleksa Šantić's patriotic and social poetry are linked with the new experience of patriotism, explained by Jovan Skerlić, as well as the problem of modernity as based on folklore sources Dimitrije Mitrinović dealt with, and some typologically similar poetic traits of early 20th century Russian poetry. Šantić shapes the images of Herzegovinian peasants into monumental symbolic figures of „national strength“ drawn from the maternal soils, and the poet's relationship with his native ground reaches a developed individual experience of the collective heritage deeply linked to the individual. Abandoning the Romanticist paradigm and in relation with the phenomena that shaped different varieties of Symbolism, Šantić develops the lyrical experience of the unity between the individual and the collective, in the expression of a „transitory epoch“ of boiling and fermentation, immediately before the final liberation of the entire Serbian nation. In that context, Skerlić, the ideologue of national action, distinguishes Šantić's poetry, as well as the literary lions of Mlada Bosna, averse to anachronisms and open towards new approaches, based in the spiritual context of Modernism and radically expressed in the Avant-garde. A new feeling of community in those modern individualist times has been shifted within the multi-layered and socially sensitive individual, opening towards the archetypal sphere where we can establish a living encounter with our ancestors and our contemporaries alike. Some of the most widely acknowledged poems of Aleksa Šantić, usually interpreted as social and patriotic, bear witness of such developmental poetic shifts.

Keywords: community, patriotic poetry, social poetry, patriarchal culture, new nationalism, Russian and Serbian Symbolism, the archetype of the earth.